Między tekstem a doświadczeniem miejsca. Narracyjne strategie krakowskich przewodników literackich

Barbara Weżgowiec
Uniwersytet Jagielloński
b.wezgowiec@uj.edu.pl
https://orcid.org/0000-0003-3133-3759

Abstrakt
Artykuł podejmuje analizę współczesnych przewodników literackich po Krakowie jako zróżnicowanych form narracji turystycznych funkcjonujących na styku literatury, przestrzeni i interpretacji dziedzictwa. Przedmiotem badania są trzy publikacje reprezentujące odmienne sposoby organizowania relacji między tekstem literackim, przestrzenią miejską oraz doświadczeniem odbiorcy: *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim* Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej [2010], *Kraków. Spacerownik literacki* Agnieszki Konior i Anny Hojwy [2024] oraz *Literacki przewodnik po Nowej Hucie* Anny Grochowskiej [2019]. Celem artykułu jest ukazanie, w jaki sposób przewodniki literackie uczestniczą w konstruowaniu narracji o mieście oraz modelowaniu doświadczenia turystycznego. Analiza opiera się na perspektywie narratologicznej, geopoetycznej i badaniach nad turystyką kulturową, ze szczególnym uwzględnieniem kategorii interpretacji dziedzictwa. Wykazano, że poszczególne publikacje realizują odmienne strategie narracyjne: interpretacyjną, performatywną i tożsamościową. Różnicują one również rolę odbiorcy oraz sposób interpretowania dziedzictwa literackiego miasta. Artykuł dowodzi, że przewodniki literackie nie są jedynie źródłami informacji o miejscach związanych z literaturą, lecz pełnią funkcję narratorów miasta i mediatorów między dziedzictwem literackim a doświadczeniem turystycznym.
Słowa kluczowe: Kraków, przewodnik literacki, narracje turystyczne, interpretacja dziedzictwa, turystyka literacka

Wprowadzenie

Narracje należą do podstawowych narzędzi interpretacji dziedzictwa kulturowego. Nie tylko porządkują wiedzę o miejscach, lecz także wpływają na sposób ich postrzegania i doświadczania przez odbiorców. W perspektywie turystyki kulturowej pełnią funkcję mediatora między przestrzenią, jej historią oraz użytkownikami, uczestnicząc w procesach budowania tożsamości lokalnej, interpretacji dziedzictwa i kreowania wizerunku miejsc. Interpretacja dziedzictwa rozumiana jest przy tym jako proces nadawania znaczeń obiektom, miejscom i zjawiskom kulturowym, którego celem nie jest wyłącznie przekazywanie informacji, lecz przede wszystkim budowanie poznawczego i emocjonalnego związku odbiorcy z dziedzictwem [Tilden 2019, s. 22-24; Nowacki 2022, s. 27-31]. Opowieści o mieście

mogą być zatem traktowane nie tylko jako formy reprezentacji rzeczywistości, ale również jako narzędzia organizowania doświadczenia turystycznego.

Szczególnie interesującym polem obserwacji tych procesów pozostaje turystyka literacka. Jak zauważają Joanna Roszak i Grzegorz Godlewski, opiera się ona na spotkaniu *homo legens* z *homo touristicus*, a podróż do miejsc związanych z literaturą stanowi formę „udosłownienia" aktu lektury oraz jeden ze sposobów poznawania rzeczywistości za pośrednictwem tekstu kultury [Roszak, Godlewski 2013, s. 55-60]. Literatura przestaje w takim ujęciu być wyłącznie przedmiotem czytania, stając się zarazem medium interpretacji przestrzeni.

Przypadkiem szczególnie interesującym z perspektywy badań nad narracjami turystycznymi jest Kraków. Uzyskanie przez miasto w 2013 roku tytułu Miasta Literatury UNESCO nie tylko potwierdziło jego znaczenie na mapie światowego dziedzictwa literackiego, ale również przyczyniło się do wzrostu znaczenia literatury w przestrzeni publicznej i działaniach kulturalnych miasta. Literatura zaczęła funkcjonować jako istotny zasób turystyki kulturowej, obecny zarówno w wydarzeniach i instytucjach kultury, jak i poprzez trasy literackie, murale, instalacje artystyczne czy projekt „Kody Miasta". Status Miasta Literatury UNESCO stał się jednym z czynników sprzyjających rozwojowi nowych form obecności literatury w przestrzeni miejskiej oraz budowaniu narracji wykorzystujących dziedzictwo literackie jako element interpretacji miejsca [Kraków Miasto Literatury UNESCO 2024].

Przedmiotem analizy niniejszego artykułu są trzy współczesne publikacje reprezentujące odmienne sposoby opowiadania Krakowa za pomocą literatury: *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim* Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej [2010], *Kraków. Spacerownik literacki* Agnieszki Konior i Anny Hojwy [2024] oraz *Literacki przewodnik po Nowej Hucie* Anny Grochowskiej [2019]. Choć wszystkie należą do szeroko rozumianej kategorii przewodników literackich, reprezentują różne strategie narracyjne, odmienne modele odbiorcy oraz różne sposoby organizowania relacji między tekstem, przestrzenią i doświadczeniem turystycznym.

Celem artykułu jest analiza sposobów, w jakie przewodniki literackie uczestniczą w konstruowaniu narracji o Krakowie oraz modelowaniu doświadczenia odbiorcy. Zasadnicze pytanie badawcze brzmi: w jaki sposób przewodniki literackie organizują relacje między tekstem literackim, przestrzenią miasta i doświadczeniem

turystycznym, a także w jaki sposób uczestniczą w interpretacji dziedzictwa literackiego?

Przyjmuję tezę, że współczesne przewodniki literackie nie stanowią jednolitego gatunku użytkowego, lecz tworzą spektrum narracji turystycznych różnicujących zarówno sposób opowiadania miasta, jak i model uczestnictwa odbiorcy w doświadczeniu miejsca. Jednocześnie pełnią funkcję narzędzi interpretacji dziedzictwa, choć w różnym stopniu angażują odbiorcę w proces nadawania znaczeń przestrzeni. Analiza została uporządkowana zgodnie z logiką skalowania przestrzennego: od narracji regionalnej reprezentowanej przez publikację Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej, przez narrację ogólnomiejską realizowaną w *Spacerowniku literackim* Agnieszki Konior i Anny Hojwy, po narrację lokalną i tożsamościową skoncentrowaną na przestrzeni Nowej Huty w przewodniku Anny Grochowskiej.

Takie ujęcie pozwala spojrzeć na Kraków jako na przestrzeń wielogłosowych narracji, w których literatura funkcjonuje zarówno jako medium interpretacji dziedzictwa, jak i narzędzie organizowania doświadczenia turystycznego oraz budowania relacji między odbiorcą a miejscem.

Przewodnik literacki jako narracja turystyczna. Założenia metodologiczne i ramy teoretyczne

Artykuł ma charakter jakościowego studium porównawczego sytuującego się na pograniczu badań nad turystyką kulturową, narratologią oraz geopoetyką. Przedmiot analizy stanowią trzy przewodniki literackie poświęcone Krakowowi, reprezentujące odmienne sposoby organizowania relacji między tekstem literackim, przestrzenią miejską i doświadczeniem odbiorcy. Zastosowana metoda opiera się na analizie narracyjnej i komparatystycznej. Badaniu poddano przede wszystkim sposoby konstruowania obrazu miasta, funkcje przypisywane literaturze, modele projektowanego odbiorcy oraz strategie organizowania doświadczenia turystycznego.

W artykule przyjęto, że przewodnik literacki nie jest wyłącznie medium przekazywania informacji, lecz szczególną formą narracji turystycznej, rozumianej jako opowieść pośrednicząca między miejscem, dziedzictwem i odbiorcą, wskazująca określone sposoby interpretowania przestrzeni i jej kulturowych znaczeń. Narracja pełni zatem funkcję organizującą doświadczenie miejsca, wpływając zarówno na percepcję dziedzictwa, jak i praktyki jego doświadczania.

Z perspektywy turystyki kulturowej istotnym kontekstem dla analizy przewodników literackich pozostaje kategoria interpretacji dziedzictwa. Jej klasyczne

ujęcie sformułował Freeman Tilden (1883-1980), według którego interpretacja nie sprowadza się do przekazywania informacji, lecz polega na ujawnianiu znaczeń i relacji ukrytych za prezentowanymi obiektami, miejscami oraz zjawiskami kulturowymi [Tilden 2019, s. 22-24]. Współcześnie podkreśla się również jej znaczenie dla kształtowania doświadczenia turystycznego. Marek Nowacki zwraca uwagę, że współczesna interpretacja dziedzictwa odchodzi od prostego przekazywania wiedzy na rzecz budowania doświadczenia, zaangażowania oraz współtworzenia znaczeń przez odbiorców [Nowacki 2020, s. 71-74]. Z kolei Armin Mikos von Rohrscheidt wskazuje, że interpretacja stanowi jeden z podstawowych mechanizmów przekształcania zasobów kulturowych w doświadczenie uczestnika turystyki kulturowej [Mikos v. Rohrscheidt 2016, s. 189-196].

Tak rozumiana interpretacja dziedzictwa jest ściśle związana z narracją. Narracja nie stanowi bowiem jedynie sposobu przedstawiania rzeczywistości, lecz jeden z podstawowych mechanizmów jej rozumienia. Jak podkreśla Dorota Filar, narracyjność należy do naturalnych sposobów porządkowania doświadczenia oraz nadawania sensu światu i własnym działaniom [Filar 2015, s. 15–18]. Perspektywę tę rozwijał Paul Ricoeur (1913-2005), dla którego opowieść nie odzwierciedla rzeczywistości w sposób bierny, lecz nadaje rozproszonym zdarzeniom formę znaczącej całości. Narracja staje się procesem konfiguracji doświadczenia, organizującym je w spójny porządek czasowy i interpretacyjny [Ricoeur 2008, s. 85-87]. Do tych ustaleń odwołuje się Katarzyna Rosner, definiując fabułę (*plot*) jako strukturę rozumienia, która pozwala ujmować fakty, działania i zdarzenia we wzajemnych relacjach oraz nadawać im sens [Rosner 2003, s. 11-18].

Przewodniki literackie traktowane są zatem w niniejszym artykule jako szczególne struktury rozumienia. Nie tylko opisują Kraków, lecz również porządkują wiedzę o mieście, hierarchizują jego dziedzictwo i proponują określone sposoby interpretacji przestrzeni. W tym sensie pełnią funkcję narratorów miasta, uczestnicząc w procesie konstruowania jego kulturowego obrazu.

Współczesna refleksja nad przewodnikami literackimi wymaga równocześnie wyjścia poza tradycyjne ujęcia gatunkowe, które klasyfikowały przewodnik wyłącznie jako formę literatury użytkowej. Zwrot topograficzny i przestrzenny doprowadził do wykształcenia nowych kategorii badawczych opisujących relacje między tekstem i przestrzenią. Szczególne znaczenie ma tutaj geopoetyka Elżbiety Rybickiej, koncentrująca się na wzajemnych relacjach między praktykami literackimi

i przestrzennymi [Rybicka 2014, s. 91-105]. W jej obrębie przewodniki literackie można postrzegać jako element szerszego zjawiska określanego mianem geoliteratury, obejmującego formy pisarstwa uruchamiające podczas lektury odniesienia do rzeczywistej topografii [Madejski, Iwasiów 2019].

Dla analizy krakowskich publikacji szczególnie przydatna okazuje się kategoria urbanaliów. Katarzyna Szalewska definiuje je jako „najrozmaitsze formy pisarstwa, przekraczające podziały tradycyjnej genologii, a połączone wspólnym tematem miejskim oraz stylistycznymi i kompozycyjnymi zabiegami zmierzającymi do imitacji mowy miasta" [Szalewska 2017, s. 28]. W artykule pojęcie urbanaliów odnosi się do zróżnicowanych form pisarstwa miejskiego łączących funkcje informacyjne, interpretacyjne i narracyjne. Pozwala ono traktować analizowane przewodniki nie jako neutralne źródła informacji, lecz jako aktywnych uczestników procesu wytwarzania znaczeń związanych z przestrzenią Krakowa.

Istotnym punktem odniesienia pozostają także rozważania Katarzyny Szalewskiej poświęcone dwóm modelom lokalnego chronotopu: bedekerowi i spacerownikowi [Szalewska 2019, s. 53-68]. Bedeker podporządkowany jest przede wszystkim funkcjom informacyjnym i orientacyjnym. Organizuje przestrzeń poprzez wskazywanie punktów obowiązkowych oraz sugerowanie określonych trajektorii zwiedzania. Jego logika pozostaje bliska temu, co André Jansson określa mianem *scriptingu*, czyli projektowania zachowań odbiorcy za pomocą narracji [Jansson 2006, s. 13-16]. Spacerownik reprezentuje model odmienny. Wyrasta z zainteresowania mikrohistorią, pamięcią miejsca i doświadczeniem codzienności. Nie tyle prowadzi odbiorcę przez przestrzeń, ile zachęca go do jej interpretowania poprzez opowieści, wspomnienia i skojarzenia [Szalewska 2019, s. 57-63]. Analizowane przewodniki lokują się pomiędzy tymi dwoma biegunami, w różnym stopniu łącząc funkcje informacyjne, interpretacyjne i doświadczeniowe.

Z punktu widzenia turystyki kulturowej szczególnie istotna jest zdolność przewodnika do organizowania doświadczenia miejsca. W tym kontekście przydatna okazuje się koncepcja *reading-as-walking* Julii McCord Chavez, podkreślająca ścisły związek między lekturą a praktyką przemieszczania się w przestrzeni [McCord Chavez 2008]. Perspektywę tę uzupełniają rozważania Michela de Certeau (1925-1986), który traktował chodzenie po mieście jako praktykę produkowania znaczeń porównywalną do aktu wypowiedzi językowej [de Certeau 2008, s. 93-101]. Spacer nie oznacza zatem

jedynie przemieszczania się między punktami na mapie, lecz staje się sposobem odczytywania i współtworzenia przestrzeni.

W takim ujęciu przewodnik literacki pełni funkcję mediatora doświadczenia turystycznego. Nie tylko wskazuje miejsca warte odwiedzenia, ale także dostarcza narracyjnych ram ich interpretacji. Jak zauważają Joanna Roszak i Grzegorz Godlewski, turystyka literacka opiera się na spotkaniu *homo legens* z *homo touristicus*, dla którego podróż stanowi formę „udosłownienia" lektury [Roszak, Godlewski 2013, s. 55-60]. Tak rozumiany przewodnik staje się jednocześnie narzędziem interpretacji dziedzictwa, medium miejskiego storytellingu oraz formą praktykowania miejsca.

Jednocześnie analizowane publikacje różnicuje odpowiedź na pytanie o podmiot interpretacji dziedzictwa. W jednych przypadkach dominującą rolę odgrywa autor przewodnika, proponujący odbiorcy określoną wizję miejsca, w innych przewodnik pełni przede wszystkim funkcję wsparcia dla samodzielnej interpretacji podejmowanej przez czytelnika i turystę. Analiza poszczególnych publikacji koncentruje się zatem nie tylko na sposobach narracyjnego konstruowania przestrzeni Krakowa, ale również na odpowiedzi na pytanie, kto staje się podmiotem interpretacji dziedzictwa: autor przewodnika, czytelnik czy też obie strony uczestniczące w procesie współtworzenia znaczeń. Kwestia ta stanowi jedno z głównych kryteriów dalszej analizy.

Kraków jako narracja regionalna. *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim* Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej

Publikacja Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim* stanowi najwcześniejszy i zarazem najszerszy przestrzennie przykład literackiego przewodnikowania analizowany w niniejszym artykule. W odróżnieniu od późniejszego *Spacerownika literackiego* Agnieszki Konior i Anny Hojwy oraz monograficznego ujęcia Nowej Huty autorstwa Anny Grochowskiej przewodnik ten obejmuje nie tylko Kraków, ale również szereg miejscowości regionu, budując rozległą sieć powiązań między literaturą, pamięcią kulturową i przestrzenią.

Choć książka posiada cechy przewodnika turystycznego, jej podstawową funkcją nie jest organizowanie ruchu turystycznego ani projektowanie określonych praktyk zwiedzania. Autorka proponuje raczej swoistą literacką mapę Małopolski, w której przestrzeń zostaje uporządkowana poprzez teksty kultury. Już we wstępie autorka wskazuje: „Miasta żyjące w słowach rozrastają się we wszystkich płaszczyznach i we wszystkich kierunkach. Przecież każda nowa książka z Krakowem zaplątanym w zdania to narodziny nowego Krakowa" [Zamorska-Przyłuska 2010, s. 11]. Sformułowanie to

dobrze oddaje podstawową strategię narracyjną przewodnika. Miasto nie jest przedstawione jako zbiór obiektów wymagających opisania, lecz jako rezultat nakładających się na siebie opowieści. Kraków istnieje równolegle w materialnej topografii oraz w przestrzeni tekstowej, a zadaniem przewodnika staje się nie tyle wskazywanie miejsc, ile ukazywanie relacji między nimi.

Jedną z najważniejszych cech publikacji jest konsekwentne podporządkowanie opisu przestrzeni tekstom literackim. W tradycyjnym przewodniku literatura pełni zwykle funkcję ilustracyjną wobec opisywanego miejsca. U Zamorskiej-Przyłuskiej sytuacja zostaje odwrócona: punktem wyjścia są teksty literackie, wspomnienia, reportaże czy dzienniki, natomiast przestrzeń miejska staje się ich materialnym zakotwiczeniem. Taki sposób organizacji narracji odpowiada temu, co Olena Kovalenko określa mianem narratywizacji przestrzeni, polegającej na zastępowaniu opisu topograficznego opowieścią o znaczeniach związanych z miejscem [Kovalenko 2021, s. 352-356]. Szczególnie wyraźnie widoczne jest to w sposobie prowadzenia czytelnika po Krakowie. Autorka nie organizuje materiału w postaci tras spacerowych ani zamkniętych scenariuszy zwiedzania. Wręcz przeciwnie – proponuje otwarty model lektury miasta: „Niezobowiązujący spacer po Krakowie – spacer luźnych skojarzeń, prowadzący do mniej lub bardziej ważnych miejsc, nieoglądający się zbyt surowo na hierarchie i chronologie” [Zamorska-Przyłuska 2010, s. 10].

Przywołany fragment wydaje się kluczowy dla zrozumienia roli odbiorcy. W przeciwieństwie do późniejszych przewodników analizowanych w artykule czytelnik nie otrzymuje tutaj gotowego scenariusza doświadczenia. To od niego zależy, które ścieżki interpretacyjne wybierze i jakie związki między tekstami oraz miejscami dostrzeże. Można zatem mówić o modelu odbiorcy bliskim temu, co Katarzyna Rosner określa jako aktywnego uczestnika procesu konstruowania sensu [Rosner 2003, s. 44-48].

W tym miejscu pojawia się również istotne z punktu widzenia recenzenta pytanie o podmiot interpretacji dziedzictwa. W przypadku przewodnika Zamorskiej-Przyłuskiej interpretacja nie jest całkowicie delegowana na odbiorcę. Autorka dokonuje selekcji materiału, wskazuje określone teksty oraz buduje sieć możliwych skojarzeń. Jednocześnie pozostawia czytelnikowi znaczną swobodę interpretacyjną. Można zatem uznać, że mamy tu do czynienia z modelem współdzielonej interpretacji dziedzictwa, w którym autorka inicjuje proces interpretacyjny, ale nie zamyka go w jednej obowiązującej narracji.

Szczególnie interesującym zabiegiem jest włączanie do opowieści miejsc istniejących wyłącznie w wymiarze literackim. Symptomatyczny pozostaje przywołany przez autorkę przykład nieistniejącego skrzyżowania ulic św. Anny i Gołębiej funkcjonującego w twórczości Tadeusza Konwickiego (1926-2015). Zamorska-Przyłuska określa je mianem „nieistniejącego adresu literackiego" [Zamorska-Przyłuska 2010, s. 10]. Przykład ten pokazuje, że znaczenie miejsca nie wynika wyłącznie z jego fizycznej obecności w przestrzeni miasta. Równie istotne stają się lokalizacje istniejące wyłącznie w wyobraźni literackiej. W konsekwencji granica między miastem rzeczywistym i wyobrażonym zostaje rozmyta, a Kraków funkcjonuje jako palimpsest warstw historycznych, biograficznych, literackich i turystycznych.

Przewodnik Zamorskiej-Przyłuskiej dobrze ilustruje zjawisko opisane przez Joannę Maj jako „nowa historia literatury" [Maj 2018, s. 509-512]. W publikacji obok siebie pojawiają się autorzy należący do różnych epok, estetyk i tradycji literackich. O ich obecności nie decyduje miejsce w porządku historii literatury, lecz związek z konkretną przestrzenią. Dzięki temu Kraków staje się miejscem przecięcia wielu narracji, a literatura zostaje „przywrócona miejscu", odzyskując swój wymiar materialny i przestrzenny.

Z perspektywy turystyki kulturowej szczególnie ważne jest to, że analizowany przewodnik nie tyle opisuje dziedzictwo literackie, ile proponuje określony sposób jego interpretowania. Odbiorca nie otrzymuje gotowej trasy ani scenariusza działania, ale zostaje zaproszony do samodzielnego budowania własnej mapy znaczeń. W efekcie przewodnik pełni funkcję narratora miasta, który inicjuje proces interpretacji dziedzictwa, pozostawiając jednocześnie znaczną część odpowiedzialności za jego ostateczny kształt samemu czytelnikowi i turyście.

Kraków jako narracja miejska. *Kraków. Spacerownik literacki* Agnieszki Konior i Anny Hojwy

Przejście od skali regionalnej do ogólnomiejskiej reprezentuje publikacja Agnieszki Konior i Anny Hojwy *Kraków. Spacerownik literacki*. O ile przewodnik Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej koncentrował się przede wszystkim na budowaniu wielowarstwowego archiwum literackich wyobrażeń, o tyle *Spacerownik* organizuje doświadczenie odbiorcy poprzez konkretne praktyki przestrzenne. Literatura nie pełni już wyłącznie funkcji medium opisu miasta, lecz staje się narzędziem jego bezpośredniego doświadczania.

Publikacja wyrasta z wieloletniej praktyki organizowanych od 2014 roku Spacerów Literackich realizowanych w ramach programu Kraków Miasto Literatury UNESCO. Sama geneza *Spacerownika* wskazuje zatem, że został on pomyślany nie jako kompendium wiedzy o literaturze, ale jako przewodnik po konkretnych doświadczeniach miejskich. Jak podkreślają autorki: „Przewodnik ma formę szlaku – wiedzie przez miejsca, w których mieszkali literaci, bądź przez te, które stanowią pretekst do opowiedzenia o ich twórczości. Każdą z tras sprawdziłyśmy w praktyce" [Konior, Hojwa 2024, s. 7].

W przeciwieństwie do narracji skojarzeniowej obecnej u Zamorskiej-Przyłuskiej odbiorca otrzymuje tutaj gotowe modele poruszania się po mieście oraz określone sposoby interpretowania odwiedzanych miejsc. Najbardziej charakterystyczną cechą przewodnika jest organizowanie przestrzeni za pomocą wyznaczonych tras tematycznych. Autorki proponują blisko trzydzieści szlaków poświęconych między innymi Josephowi Conradowi (1857-1924), Czesławowi Miłoszowi (1911-2004), Wisławie Szymborskiej (1923-2012), Stanisławowi Lemowi (1921-2006), krakowskiej bohemie, literackim kawiarniom czy twórczości kobiet. Poszczególne miejsca nie występują jako autonomiczne atrakcje turystyczne, lecz jako element większej opowieści. Publikacja realizuje tym samym model *scriptingu* opisany przez André Janssona, w którym narracja pełni funkcję scenariusza organizującego zachowania odbiorcy [Jansson 2006, s. 13-16]. Przewodnik nie ogranicza się do przekazywania informacji, ale projektuje określoną sekwencję doświadczeń przestrzennych. Szczególnie interesujące jest przy tym to, że proponowane trasy nie prowadzą wyłącznie do miejsc związanych z literaturą w sposób oczywisty, takich jak domy pisarzy, biblioteki czy pomniki. Nierzadko punktem wyjścia stają się kawiarnie, restauracje, zaułki, place lub fragmenty miejskiej infrastruktury. Dzięki temu literatura zostaje wpisana w codzienną tkankę miasta, a sama narracja przewodnika redefiniuje granice tego, co może zostać uznane za dziedzictwo literackie.

W tym miejscu szczególnie wyraźnie ujawnia się kwestia podmiotu interpretacji dziedzictwa. W przeciwieństwie do przewodnika Zamorskiej-Przyłuskiej, w którym odbiorca dysponował znaczną swobodą konstruowania własnych ścieżek lektury miasta, w *Spacerowniku* proces interpretacji zostaje w większym stopniu zaprojektowany przez autorki. To one wyznaczają przebieg tras, wskazują związki między literaturą a przestrzenią oraz selekcjonują miejsca warte uwagi. Nie oznacza to jednak całkowitego ograniczenia aktywności odbiorcy. Czytelnik nadal współtworzy

znaczenia poprzez własne doświadczenie spaceru, jednak odbywa się ono w ramach wcześniej przygotowanego scenariusza. Można więc mówić o modelu interpretacji współdzielonej, w którym autorki pełnią funkcję interpretatorek dziedzictwa, a odbiorca uczestniczy w procesie jego aktualizowania poprzez praktykę chodzenia po mieście.

Kluczowym mechanizmem organizującym to doświadczenie jest strategia *reading-as-walking* [McCord Chavez 2008], oparta na równoczesnym czytaniu tekstu i przemierzaniu przestrzeni miejskiej. Narracja rozwija się zgodnie z rytmem spaceru, a kolejność poznawanych historii odpowiada kolejności odwiedzanych punktów. Dobrym przykładem pozostaje szlak poświęcony Josephowi Conradowi, w którym autorki przywołują anegdotę dotyczącą słynnej „Linii A–B" na Rynku Głównym. Cytowane wspomnienie pisarza, zgodnie z którym „Magistrat ukradł twór świetnej wyobraźni i doskonały dowcip i przemienił go w obrzydliwą żelazną tabliczkę" [Conrad za: Konior, Hojwa 2024, s. 201] działa jednocześnie na dwóch poziomach. Z jednej strony dostarcza informacji historycznej, z drugiej – zmienia sposób postrzegania konkretnego miejsca. Turysta widzi nie tylko tabliczkę z nazwą, ale również historię jej powstania i reakcję pisarza. W ten sposób przestrzeń zostaje „dopowiedziana" przez narrację. Mechanizm ten dobrze ilustruje obserwację Katarzyny Szalewskiej dotyczącą współczesnych spacerowników, w których następuje „triumf fabuły" nad czysto topograficznym opisem [Szalewska 2019, s. 60-62]. Miasto nie jest już jedynie oglądane, lecz staje się czytane.

Omawiany *Spacerownik* najpełniej spośród analizowanych publikacji dokumentuje również proces przekształcania dziedzictwa literackiego w produkt turystyki kulturowej. Autorki konsekwentnie pokazują Kraków jako przestrzeń, w której literatura została zmaterializowana i wpisana w codzienne doświadczenie miasta. W narrację przewodnika zostały włączone między innymi literackie ławki i projekt „Kody Miasta", murale poświęcone twórcom i dziełom literackim, instalacje artystyczne wykorzystujące tekst literacki czy miejsca związane z festiwalami i wydarzeniami literackimi. Dzięki temu literatura przestaje funkcjonować wyłącznie jako dziedzictwo zapisane w książkach. Staje się elementem krajobrazu miejskiego oraz codziennych praktyk mieszkańców i turystów. Narracja przewodnika nie tylko opisuje te interwencje, ale także interpretuje je jako elementy dziedzictwa literackiego miasta. Czytelnik nie otrzymuje wyłącznie informacji o ich istnieniu, lecz zostaje włączony w proces odczytywania ich znaczeń i powiązań z historią Krakowa. Literatura zostaje

tym samym przekształcona w zasób dziedzictwa możliwy do bezpośredniego doświadczenia w przestrzeni miejskiej.

Warto zauważyć, że autorki dokonują przy tym wyraźnej selekcji i hierarchizacji przestrzeni. Szczególne miejsce zajmują trasy poświęcone pisarzom, kulturze książki, literackim kawiarniom oraz twórczości kobiet. Tym samym przewodnik uczestniczy w procesie kreowania miejskiej pamięci i współtworzenia narracyjnej marki Krakowa. Literatura staje się tu ważnym zasobem symbolicznym miasta, a sam przewodnik pełni funkcję mediatora pomiędzy tekstem literackim, przestrzenią miejską i doświadczeniem odbiorcy.

W rezultacie *Kraków. Spacerownik literacki* reprezentuje model narracji performatywnej, w której literatura przestaje być wyłącznie przedmiotem interpretacji, a staje się narzędziem organizowania doświadczenia turystycznego. W przeciwieństwie do przewodnika Zamorskiej-Przyłuskiej nie chodzi już przede wszystkim o budowanie indywidualnej mapy skojarzeń, lecz o uczestniczenie w starannie zaprojektowanej opowieści rozgrywającej się w przestrzeni miasta. Dzięki temu przewodnik nie tylko opisuje Kraków, ale aktywnie kształtuje sposoby jego poznawania i przeżywania.

Nowa Huta jako narracja lokalna. Dziedzictwo, pamięć i tożsamość w *Literackim przewodniku po Nowej Hucie* Anny Grochowskiej

Ostatnim elementem analizy, domykającym przyjętą logikę skalowania przestrzennego, jest *Literacki przewodnik po Nowej Hucie* Anny Grochowskiej. W przeciwieństwie do dwóch wcześniej omawianych publikacji przewodnik ten nie konstruuje opowieści o Krakowie jako całości ani nie organizuje doświadczenia miasta poprzez sieć tras tematycznych. Jego przedmiotem staje się jedna dzielnica, potraktowana jako odrębny świat kulturowy, posiadający własną pamięć, mitologię oraz literacką biografię.

Książka powstała z okazji siedemdziesięciolecia Nowej Huty i wpisuje się w szerszy nurt działań podejmujących próbę reinterpretacji dzielnicy, często redukowanej w dyskursie publicznym do stereotypowego obrazu socrealistycznego miasta lub „komunistycznego skansenu" [Grochowska 2019, s. 13-18]. Narracja Grochowskiej nie tyle opisuje Nową Hutę, ile uczestniczy w procesie jej symbolicznego odzyskiwania poprzez literaturę.

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech przewodnika jest świadome eksponowanie momentu przekraczania granicy między Krakowem a Nową Hutą. Podróż tramwajem nie zostaje potraktowana jako techniczny element przemieszczania

się, lecz jako część narracji. Autorka zwraca uwagę na znaczenie lokalnych praktyk językowych, przywołując refleksje Walerego Pisarka (1931-2017) dotyczące charakterystycznego użycia formy „do Huty", a nie „na Hutę" [Grochowska 2019, s. 25-27]. Pozornie drobna różnica językowa staje się istotnym elementem budowania lokalnej tożsamości. W narracji przewodnika Nowa Huta przedstawiona zostaje jako przestrzeń posiadająca własną autonomię symboliczną, a nie jedynie jedna z dzielnic Krakowa. Zabieg ten jest szczególnie interesujący z perspektywy turystyki kulturowej, ponieważ już na początku kreuje model odbiorcy nie jako zwiedzającego atrakcyjne miejsce, lecz jako uczestnika procesu poznawania lokalnej wspólnoty. Podróż staje się pierwszym etapem wtajemniczenia w historię i kulturę dzielnicy.

Głównym przedmiotem zainteresowania Grochowskiej jest Nowa Huta jako przestrzeń konkurencyjnych narracji. Autorka pokazuje, że dzielnica od momentu powstania była intensywnie produkowana przez literaturę, która nie tylko opisywała rzeczywistość, lecz aktywnie uczestniczyła w jej kreowaniu. Jednym z najważniejszych wątków przewodnika jest rekonstrukcja socrealistycznej narracji o Nowej Hucie jako „mieście dobrego losu", nowoczesnej przestrzeni budowanej przez ludzi tworzących lepszy świat. Mit ten odnaleźć można zarówno w reportażach Mariana Brandysa (1912-1998), jak i we wczesnych tekstach Wisławy Szymborskiej oraz licznych utworach produkcyjnych [Grochowska 2019, s. 147-173]. Jednocześnie autorka ukazuje proces stopniowej dekonstrukcji tej wizji. Za punkt zwrotny uznaje publikację *Poematu dla dorosłych* Adama Ważyka (1905-1982), który w 1955 roku podważył oficjalną opowieść o Nowej Hucie jako modelowej przestrzeni socjalistycznej. Grochowska pisze: „Poemat dla dorosłych wywołał w Nowej Hucie największy skandal poetycki doby PRL" [Grochowska 2019, s. 188].

W rezultacie przewodnik rekonstruuje proces powstawania dwóch przeciwstawnych mitów: utopijnego oraz demaskatorskiego. Istotne jest jednak to, że autorka nie ogranicza się do prezentowania konkurencyjnych narracji. Dokonuje ich wyraźnej interpretacji, wskazując mechanizmy powstawania zarówno mitu „miasta dobrego losu", jak i jego późniejszych dekonstrukcji. Odbiorca nie zostaje pozostawiony sam sobie, lecz otrzymuje określoną perspektywę odczytywania historii dzielnicy. Oznacza to, że przewodnik pełni funkcję aktywnego narzędzia interpretacji dziedzictwa, a głównym interpretatorem pozostaje autorka publikacji.

W przeciwieństwie do Konior i Hojwy, dla których podstawową jednostką organizacji narracji była trasa, Grochowska skupia uwagę na pojedynczych obiektach

oraz ich kulturowych biografiach. Szczególną rolę odgrywają przy tym miejsca związane z patronem dzielnicy – Stefanem Żeromskim (1864-1925). Szpital im. Stefana Żeromskiego, osiedle Szklane Domy czy park jego imienia nie są przedstawiane wyłącznie jako elementy urbanistyki. Stają się materialnymi śladami narracji literackiej i przykładami tego, co Olena Kovalenko określa jako powiązanie obiektu miejskiego z określoną figurą kulturową [Kovalenko 2021, s. 363-365]. Grochowska konsekwentnie pokazuje, że znaczenie miejsca wynika z opowieści, jakie są z nim związane. Dzięki temu architektura przestaje być neutralną scenerią, a zaczyna funkcjonować jako nośnik pamięci. Model odbiorcy projektowany przez przewodnik różni się tym samym od wcześniejszych przykładów. O ile u Zamorskiej-Przyłuskiej dominował turysta-interpretator, a u Konior i Hojwy turysta-spacerowicz, w przypadku Grochowskiej mamy do czynienia z turystą-poszukiwaczem lokalnej tożsamości.

Szczególnie interesującym elementem przewodnika jest wyodrębnienie Nowohuckiego Szlaku Kobiet. Grochowska wprowadza tym samym do narracji perspektywę herstoryczną, zwracając uwagę na doświadczenia i biografie bohaterek nieobecnych w dominujących opowieściach o dzielnicy. Autorka przypomina zarówno pisarki związane z Nową Hutą, między innymi Annę Świrszczyńską (1909-1984) czy Urszulę Ciszek-Frankiewicz, jak i robotnice, społeczniczki oraz osoby współtworzące codzienność dzielnicy [Grochowska 2019, s. 236-254]. Perspektywa herstoryczna nie jest w tym przypadku jedynie uzupełnieniem dominującej narracji historycznej. Staje się narzędziem reinterpretacji dziedzictwa Nowej Huty, przesuwając uwagę z oficjalnych opowieści o budowie miasta na doświadczenia dotychczas marginalizowane. Dzięki temu przewodnik nie tyle dokumentuje istniejącą pamięć zbiorową, ile aktywnie uczestniczy w jej przekształcaniu. W tym sensie realizuje funkcję herstorycznego odzyskiwania pamięci, przywracając widzialność bohaterkom i doświadczeniom nieobecnym w dominujących narracjach dotyczących dziejów dzielnicy[1]. Jednocześnie jest to przykład narracji oddolnej, szczególnie interesującej z perspektywy turystyki kulturowej. Nie służy ona promowaniu najbardziej rozpoznawalnych atrakcji, lecz budowaniu bardziej złożonego obrazu miejsca poprzez uwzględnienie różnorodnych doświadczeń jego mieszkańców.

[1] Inaczej można powiedzieć, że przewodnik realizuje funkcję *remembrance*, rozumianą jako praktykę przywoływania i rekonstruowania pamięci zbiorowej poprzez ponowne włączanie marginalizowanych lub zapomnianych doświadczeń do społecznego obiegu znaczeń [Assmann 2008, s. 109-114].

W przeciwieństwie do wcześniej analizowanych publikacji literatura nie stanowi tu przede wszystkim medium opisu ani narzędzia organizowania spaceru. Jej najważniejszą funkcją staje się wytwarzanie poczucia zakorzenienia. Nowa Huta jawi się jako przestrzeń opowiedziana poprzez legendy, wspomnienia, reportaże, poezję, teksty socrealistyczne i współczesne świadectwa mieszkańców. W efekcie przewodnik tworzy narrację, która pozwala odbiorcy nie tyle zwiedzać dzielnicę, ile stopniowo ją oswajać. Można powiedzieć, że Grochowska proponuje model turystyki literackiej oparty nie na odkrywaniu atrakcji ani na realizacji scenariusza spacerowego, lecz na budowaniu relacji z miejscem. Literatura działa tutaj jako narzędzie „praktykowania miejsca" [Szydłowska 2019, s. 182-183], umożliwiające odczytywanie przestrzeni przez pryzmat pamięci, biografii oraz lokalnych doświadczeń. W konsekwencji *Literacki przewodnik po Nowej Hucie* reprezentuje trzeci model narracji obecny w analizowanym korpusie – narrację tożsamościową. Jej celem nie jest przede wszystkim informowanie ani organizowanie ruchu turystycznego, lecz współtworzenie lokalnej pamięci i budowanie poczucia wspólnoty wokół miejsca.

O ile w przewodniku Zamorskiej-Przyłuskiej interpretacja dziedzictwa pozostaje w dużej mierze zadaniem odbiorcy, a u Konior i Hojwy jest współtworzona przez autorki i spacerowicza, o tyle przewodnik Grochowskiej reprezentuje model najbardziej autorski. Narracja nie tylko opisuje dzielnicę, lecz również proponuje określony sposób jej rozumienia, stając się narzędziem budowania lokalnej pamięci i tożsamości. To właśnie dlatego Nowa Huta staje się nie tyle częścią Krakowa, ile przestrzenią opowieści, którą należy nieustannie czytać i opowiadać na nowo.

Przewodnik literacki jako narrator miasta i mediator doświadczenia turystycznego – próba syntezy

Przeprowadzona analiza trzech przewodników literackich poświęconych Krakowowi pozwala spojrzeć na nie jako na zróżnicowane formy narracji turystycznych. W każdym z omawianych przypadków przewodnik pełni funkcję mediatora pomiędzy przestrzenią, dziedzictwem literackim a odbiorcą, realizując tym samym jedną z podstawowych funkcji narracji w turystyce kulturowej – organizowanie doświadczenia miejsca i nadawanie mu znaczenia [Filar 2015, s. 15-18; Roszak, Godlewski 2013, s. 53-66]. Analizowane publikacje łączy przy tym przekonanie, że przestrzeń miejska nie jest neutralnym tłem wydarzeń historycznych i literackich, lecz podlega nieustannym procesom interpretacji. Wszystkie badane przewodniki traktują

Kraków jako przestrzeń opowieści, choć każdy z nich realizuje odmienny model narracyjny i inaczej definiuje rolę odbiorcy.

Analiza materiału pozwala wyróżnić trzy komplementarne modele narracji turystycznej funkcjonujące w obrębie krakowskich przewodników literackich.

Tab. 1. Modele narracyjne w analizowanych przewodnikach literackich

Kategoria analizy	**Ewa Zamorska-Przyłuska (2010)**	**Agnieszka Konior, Anna Hojwa (2024)**	**Anna Grochowska (2019)**
Skala narracji	Regionalna i ogólnomiejska	Ogólnomiejska	Lokalna / dzielnicowa
Dominująca funkcja literatury	Interpretacja przestrzeni	Organizacja doświadczenia	Budowanie tożsamości miejsca
Model odbiorcy	Turysta-interpretator	Turysta-spacerowicz	Turysta-poszukiwacz lokalności
Dominujący typ narracji	Narracja skojarzeniowa	Narracja performatywna	Narracja tożsamościowa
Relacja tekst–przestrzeń	Literatura opisuje i interpretuje miejsce	Literatura organizuje ruch w przestrzeni	Literatura oswaja i zakorzenia przestrzeń
Dominująca strategia doświadczenia	Lektura miasta	Spacer przez miasto	Zadomawianie miejsca
Podmiot interpretacji dziedzictwa	Głównie odbiorca	Autorki i odbiorca	Głównie autorka
Kategoria teoretyczna	„Nowa historia literatury” [Maj 2018]	*reading-as-walking* [McCord Chavez 2008]	„Praktykowanie miejsca” [Szydłowska 2019]

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizowanych publikacji oraz koncepcji Joanny Maj [2018], Katarzyny Szalewskiej [2019], Julii McCord Chavez [2008] i Joanny Szydłowskiej [2019]

Tabela pokazuje, że różnice pomiędzy analizowanymi przewodnikami nie sprowadzają się wyłącznie do skali przestrzennej. Dotyczą one również sposobu organizowania doświadczenia miejsca oraz rozłożenia odpowiedzialności za interpretację dziedzictwa. W każdym przypadku odbiorca otrzymuje inną rolę: interpretatora, uczestnika spaceru lub współtwórcy lokalnej pamięci.

Z punktu widzenia turystyki kulturowej szczególnie istotna okazuje się kwestia interpretacji dziedzictwa. Analizowane przewodniki realizują ją na różne sposoby. W przypadku Ewy Zamorskiej-Przyłuskiej dominującą rolę odgrywa czytelnik, który samodzielnie buduje własną „mapę znaczeń” na podstawie literackich skojarzeń i przestrzennych odniesień. Interpretacja dziedzictwa ma tu charakter otwarty, a przewodnik pełni przede wszystkim funkcję inicjowania procesu odczytywania miasta.

W *Spacerowniku literackim* Agnieszki Konior i Anny Hojwy proces interpretacji zostaje w większym stopniu zaprojektowany przez autorki. To one wyznaczają przebieg tras, wskazują związki między literaturą a przestrzenią oraz organizują doświadczenie odbiorcy za pomocą narracyjnych scenariuszy. Interpretacja dziedzictwa staje się tutaj rezultatem współdziałania autora przewodnika i uczestnika spaceru.

Najbardziej autorski charakter ma natomiast przewodnik Anny Grochowskiej. Autorka nie tylko dokumentuje istniejące narracje dotyczące Nowej Huty, ale aktywnie je interpretuje i porządkuje. Dotyczy to zarówno socrealistycznego mitu dzielnicy, jak i jego późniejszych dekonstrukcji czy narracji herstorycznych. Odbiorca poznaje Nową Hutę poprzez wyraźnie określoną perspektywę interpretacyjną, służącą budowaniu lokalnej pamięci i tożsamości.

Analizowane publikacje potwierdzają również znaczenie narracji jako narzędzia kreowania wizerunku miasta. Narracje te bowiem nie ograniczają się do opisywania istniejącego dziedzictwa, lecz aktywnie uczestniczą w procesie jego selekcji, interpretowania i hierarchizowania. U Zamorskiej-Przyłuskiej odbywa się to poprzez tworzenie sieci literackich odniesień i skojarzeń. U Konior i Hojwy przejawia się w wyznaczaniu nowych tras zwiedzania oraz nadawaniu znaczenia miejscom często nieuwzględnianym w tradycyjnych przewodnikach. U Grochowskiej natomiast służy rewizji utrwalonych stereotypów dotyczących Nowej Huty oraz budowaniu alternatywnej narracji o dzielnicy. W tym sensie wszystkie omawiane publikacje realizują funkcję interpretacji dziedzictwa kulturowego. Narracja staje się środkiem pośredniczącym między miejscem a odbiorcą, a zarazem narzędziem tworzenia znaczeń społecznych i kulturowych [Roszak, Godlewski 2013, s. 53-66; Rybicka 2014, s. 81-84]. Przewodniki nie tylko wskazują, co warto zobaczyć, ale również podpowiadają, jak należy dane miejsce rozumieć i przeżywać.

Przeprowadzone analizy pokazują także, że status Krakowa jako Miasta Literatury UNESCO stworzył sprzyjające warunki do rozwoju nowych form obecności literatury w przestrzeni publicznej i praktykach turystycznych. Należy jednak zachować ostrożność i nie traktować tego wyróżnienia jako jedynego źródła rozwoju narracji literackich. Można raczej mówić o jednym z czynników sprzyjających ich intensyfikacji i instytucjonalizacji. Publikacje Konior i Hojwy, Grochowskiej oraz wcześniejsza książka Zamorskiej-Przyłuskiej pokazują bowiem, że narracyjne wykorzystywanie dziedzictwa literackiego rozwija się zarówno w ramach oficjalnych programów miejskich, jak i inicjatyw autorskich czy oddolnych.

W rezultacie przewodnik literacki okazuje się nie tylko narzędziem przekazywania wiedzy, lecz także aktywnym uczestnikiem procesów interpretacji dziedzictwa, budowania marki miejsca oraz kształtowania doświadczenia turystycznego. To właśnie funkcja narracyjnego pośrednika stanowi najważniejszą wspólną cechę wszystkich analizowanych publikacji. Jednocześnie ich porównanie pokazuje, że narracje turystyczne mogą przybierać bardzo różne formy – od otwartej interpretacji przestrzeni, przez performatywne scenariusze spacerowe, po narracje tożsamościowe służące budowaniu lokalnej pamięci. To zróżnicowanie stanowi jedną z najważniejszych cech współczesnych przewodników literackich jako narzędzi interpretacji dziedzictwa kulturowego.

Zakończenie

Przeprowadzona analiza potwierdza, że przewodniki literackie po Krakowie nie stanowią jednorodnej formy narracji turystycznej. Choć wszystkie wykorzystują literaturę jako podstawowe medium opowiadania miasta, czynią to w odmienny sposób, proponując różne modele relacji między tekstem, przestrzenią i odbiorcą. Odpowiedź na postawione we wstępie pytanie badawcze prowadzi do wniosku, że przewodniki literackie organizują doświadczenie miejsca nie tylko poprzez przekazywanie wiedzy o jego dziedzictwie, lecz także poprzez konstruowanie określonych sposobów jego interpretowania i przeżywania.

Analizowane publikacje pokazują, że literatura może pełnić zróżnicowane funkcje w obrębie turystyki kulturowej. Może stanowić narzędzie interpretacji przestrzeni, organizować doświadczenie miasta lub uczestniczyć w budowaniu lokalnej pamięci i tożsamości. Poszczególne przewodniki projektują tym samym odmienne role odbiorcy – od turysty-interpretatora, przez uczestnika narracyjnie organizowanego spaceru, po współtwórcę lokalnej wspólnoty pamięci.

Przeprowadzone badanie pozwala również spojrzeć na przewodnik literacki jako szczególną formę interpretacji dziedzictwa. Analizowane publikacje pokazują, że proces ten może przybierać różne postacie – od modeli pozostawiających dużą swobodę odbiorcy po narracje bardziej autorskie, wyraźnie ukierunkowujące sposób rozumienia miejsca. Niezależnie jednak od przyjętej strategii przewodniki pełnią funkcję mediatorów między dziedzictwem literackim a doświadczeniem turystycznym [Tilden 2019, s. 22-24; Nowacki 2020, s. 71-74; Roszak, Godlewski 2013, s. 55-60].

Przypadek Krakowa pokazuje zarazem, że narracje literackie mogą stanowić istotny zasób współczesnej turystyki kulturowej. Literatura funkcjonuje tutaj nie tylko jako przedmiot zainteresowania turystów, lecz również jako narzędzie interpretacji przestrzeni oraz budowania znaczeń przypisywanych miejscom [Rybicka 2014, s. 81-84]. Dzięki przewodnikom literackim przestrzeń miejska przestaje być wyłącznie zbiorem atrakcji lub materialnych świadectw przeszłości, a staje się siecią znaczeń tworzonych na styku pamięci, tekstów kultury, doświadczeń mieszkańców i praktyk odwiedzających. Z perspektywy badań nad turystyką kulturową przewodnik literacki można zatem traktować jako szczególne narzędzie interpretacji dziedzictwa, łączące funkcje informacyjne, edukacyjne i narracyjne. Analizowane publikacje pokazują, że to właśnie opowieść staje się jednym z najważniejszych mechanizmów umożliwiających współczesnemu odbiorcy poznawanie, rozumienie i doświadczanie miejsca. Kraków jawi się dzięki nim nie jako zbiór atrakcji turystycznych, lecz jako przestrzeń wielogłosowych narracji, nieustannie współtworzonych przez teksty literackie, mieszkańców i odwiedzających. W tym sensie przewodniki literackie nie tylko opisują miasto, ale aktywnie uczestniczą w jego kulturowym wytwarzaniu, współtworząc narracje, za pomocą których Kraków jest odczytywany, interpretowany i doświadczany wciąż na nowo.

Bibliografia

Assmann J., 2008, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. A. Kryczyńska-Pham, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa

Certeau M. de, 2008, *Wynaleźć codzienność. Sztuki działania*, przeł. K. Thiel-Jańczuk, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków

Filar D., 2015, *Język jako wielka narracja: teoria narracyjności w badaniach nad językowym obrazem świata*, [w:] D. Filar, D. Piekarczyk (red.), *Narracyjność języka i kultury*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, s. 11-36

Gałecki W., 2024, *Przewodnik literacki – dziecko i archiwum wyobrażonych krajobrazów*, „Białostockie Studia Literaturoznawcze", nr 25, s. 29-43

Grochowska A., 2019, *Literacki przewodnik po Nowej Hucie*, Ośrodek Kultury im. C.K. Norwida, Kraków

Jansson A., 2006, *Specialized Spaces. Touristic Communication in the Age of Hyper-Space-Biased Media*, „Arbejdspapirer fra Center for Kulturforskning", nr 137

Konior A., Hojwa A., 2024, *Kraków. Spacerownik literacki*, Wydawnictwo Bezdroża, Gliwice

Kovalenko O., 2021, *Narracje historyczne w opowieści o mieście. Przypadek przewodników turystycznych po Moskwie i Kijowie (1922–1991)*, „Historyka. Studia Metodologiczne", t. 51, s. 349-369

Madejski J., Iwasiów S. (red.), 2019, *Geoliteratura. Przewodnik, bedeker, poradnik*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Szczecin–Kraków

Maj J., 2018, *Literary Tourist Guides as a Form of New Literary History*, „The Problems of Literary Genres", Vol. 61, No. 1, s. 503-518

McCord Chavez J., 2008, *From Wandering Writing to Wandering Reading: Productive Digression in Victorian Serial Fiction*, ProQuest, Ann Arbor

Mikos von Rohrscheidt A., 2016, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, KulTour.pl, Poznań

Nowacki, M., 2020, *Interpretacja dziedzictwa w XXI wieku: kreatywność, ko-kreacja i publiczny dyskurs w ekonomii doświadczeń*, „Turystyka Kulturowa", nr 3, s. 70-97

Ricoeur P., 2008, *Czas i opowieść*, t. 1, przeł. M. Frankiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków

Rosner K., 2003, *Narracja, tożsamość i czas*, Universitas, Kraków

Roszak J., Godlewski, G., 2013, *Homo legens jako homo touristicus. Ku metodologii turystyki literackiej*, „Folia Turistica", nr 28, s. 53-66

Rybicka E., 2014, *Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich*, Universitas, Kraków

Szalewska K., 2017, *Urbanalia. Miasto i jego teksty. Humanistyczne studia miejskie*, słowo/obraz terytoria, Gdańsk

Szalewska K., 2019, *Bedeker i spacerownik – dwa modele lokalnego chronotopu*, [w:] J. Madejski, S. Iwasiów (red.), *Geoliteratura. Przewodnik, bedeker, poradnik*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Szczecin–Kraków, s. 53-68

Szydłowska J., 2019, *Edukacja, zabawa i mit, czyli bedekery jako narzędzia praktykowania miejsca (na przykładzie doświadczeń olsztyńskich)*, [w:] J. Madejski, S. Iwasiów (red.), *Geoliteratura. Przewodnik, bedeker, poradnik*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Szczecin–Kraków, s. 182-198

Tilden F., 2019, *Interpretacja dziedzictwa*, tłum. A. Wilga, Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, Poznań–Warszawa

Zamorska-Przyłuska E., 2010, *Przewodnik literacki po Krakowie i województwie małopolskim*, Wydawnictwo WAM, Kraków

Źródła internetowe

Kraków Miasto Literatury UNESCO, 2024, *O nas*, [online:] https://miastoliteratury.pl/o-nas/, 15.07.2026

Between Text and the Experience of Place: Narrative Strategies in Literary Guides to Kraków

Abstract

This article examines contemporary literary guides to Kraków as diverse forms of tourism narratives operating at the intersection of literature, urban space, and heritage interpretation. The study focuses on three publications representing different ways of organizing the relationship between literary texts, urban space, and visitors' experiences: *A Literary Guide to Kraków and the Małopolska Region* by Ewa Zamorska-Przyłuska [2010], *Kraków:*

A Literary Walking Guide by Agnieszka Konior and Anna Hojwa [2024], and *A Literary Guide to Nowa Huta* by Anna Grochowska [2019]. The aim of the article is to demonstrate how literary guides contribute to constructing narratives about the city and shaping tourist experiences. The analysis combines perspectives drawn from narratology, geopoetics, and cultural tourism studies, with particular attention paid to heritage interpretation. The findings show that the guides employ three distinct narrative strategies: interpretive, performative, and identity oriented. They also differ in the role assigned to visitors and in the ways literary heritage is interpreted. The article argues that literary guides should be seen not merely as sources of information about literary places but as narrators of the city and mediators between literary heritage and tourist experience.
Keywords: Kraków, literary guide, tourism narratives, heritage interpretation, literary tourism